

Co je gender mainstreaming?

Gender mainstreaming je strategie Evropské unie pro realizaci rovných příležitostí pro ženy a muže v institucích, organizacích a v politice. Gender mainstreaming byl v roce 1997 rozhodnutím Evropské komise zakotven v Amsterodamské smlouvě a od té doby platí pro všechny členské země jako závazný princip.

Amsterodamská smlouva¹

Art. 2

Posláním Společenství je vytvoření společného trhu a hospodářské a měnové unie a provádění společných politik nebo činností uvedených v člancích 3 a 4 pro podporu harmonického, vyváženého a udržitelného rozvoje hospodářských činností, vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany, rovné zacházení pro muže a ženy, trvalý a neinflační růst, vysoký stupeň konkurenceschopnosti a konvergence hospodářské výkonnosti, vysokou úroveň ochrany a zlepšování kvality životního prostředí, zvyšování životní úrovně a kvality života, hospodářskou a sociální soudržnost a solidaritu mezi členskými státy.

Art. 4

U všech (...) jmenovaných činností se Společenství bude snažit o odstraňování nerovností a podporu rovného postavení mužů a žen.

Princip gender mainstreamingu je založen na tom, že genderové otázky představují zásadní kritéria při řešení sociálních, hospodářských, politických a organizačních problémů.

Definice gender mainstreamingu sestavená Radou Evropy zní: „Gender mainstreaming spočívá v (re-)organizaci, zlepšení, rozvoji a evaluaci rozhodovacích procesů s cílem, aby aktérky a aktéři, kteří se podílejí na politickém uspořádání, zohledňovali ve všech oblastech a na všech úrovních rovné postavení žen a mužů.“²

Cílem je zapojit dimenze rovných příležitostí a rovného postavení žen a mužů do všech oblastí politiky a do všech akcí Evropského společenství.

Tím, že bude rovné postavení žen a mužů písemně zakotveno jako společný cíl, posílí se právní základ pro realizaci myšlenky rovného postavení mužů a žen na evropské úrovni. Tím se stane uskutečňování rovných příležitostí pro muže a ženy a jejich rovné postavení hlavní myšlenkou politického a organizačního jednání. Myšlenku rovného postavení žen a mužů je

¹ Cit. podle Döge P. 2001a.

² Rada Evropy 1998.

třeba zohledňovat jak při plánování, realizaci, podpoře v procesu i hodnocení státních opatření. A to na všech úrovních odpovědnosti v politice a správě.

Rozvoj gender mainstreamingu

Gender mainstreaming je strategie, která za svůj vznik vděčí Světové konferenci žen. Světová konference žen v Pekingu v roce 1995 je přitom vnímána jako klíčový moment pro vznik této strategie. Kořeny gender mainstreamingu bychom našli v celosvětově propojených ženských hnutích, feministických hnutích a v debatách o různých formách a přístupech v oblasti rozvojové politiky. Opatření na podporu žen, jejich rovné postavení nebo posílení jsou v bilaterální nebo multilaterální rozvojové spolupráci státních a nestátních aktérů již dlouhou nedílnou součástí rozvojově politických přístupů.

Do 70. let byly ženy dávány do souvislosti především s dobročinnými opatřeními, která navazovala na „ženskou“ úlohu v oblasti reprodukce. Tyto primárně charitativní opatření se ještě přímo nedotýkala společensko-politických mocenských a rozhodovacích otázek. Společně s objevením „neviditelné“ ženy Světovou bankou došlo ke změně paradigmatu v podpoře: od reproduktivní k produktivní roli žen. Cílem rozvojové politiky a modernizace byla „integrace žen do rozvoje“. K implementaci tohoto cíle byly v rozvojově politických institucích zřízeny centra pro „women-in-development (WID)“. Centrální strategií přitom bylo zvýšení ekonomické produktivity a schopnosti uplatnění žen na trhu pomocí udělování úvěrů a aktivit, které přinášely příjem. To mělo zároveň vést také ke zlepšení sociálního statutu žen a k efektu vedoucímu ke zrovnoprávnění žen a mužů. Hlavním cílem bylo efektivní využití doposud „nevyužitých“ pracovních potenciálů na trhu a dosud údajně neviditelného zdroje rozvoje – „žen“. Centra pro women-in-development v rozvojově politických institucích realizovala zvláštní opatření na podporu žen nebo se tato opatření prováděla v rámci programů jiných sektorů (tzv. ženská komponenta).

Stále však bylo zřetelněji vidět a ze strany feministických rozvojových odbornic kritizováno, že to byl samotný rozvojový proces, který brzdil rovnoprávnou participaci žen. Následovala nová změna paradigmatu směrem k tzv. genderovému přístupu. Ten tvoří základ genderově diferencovaného pohledu v sektorových programech a integruje opatření, která jsou zaměřena na ženy. Tím se stává genderový přístup průřezovým úkolem, protože příslušné genderové vztahy se mají zohledňovat při plánování, realizaci a evaluaci v každém sektoru.³

³ Srov. Rodenberg/Wichterich 1999, str. 23ff.

Materiály > gender mainstreaming > Co je gender mainstreaming?

Pro znázornění rozdílů a společných rysů genderově politických koncepcí, které jsou také součástí rozvojové spolupráce, existují různé možnosti. Následující obrázek srovnává v rovině koncepčních přístupů a instrumentů koncepci empowermentu, rovného postavení nebo genderové spravedlnosti a genderové demokracie. Gender mainstreaming nalezneme jako strategii a nástroj v obou posledně jmenovaných. Tabulku bychom jistě mohli ještě doplnit, slouží pouze pro první orientaci.

Empowerment žen	Rovné postavení/genderová spravedlnost	Gendrová demokracie
KONCEPČNÍ PŘÍSTUPY		
Situace a podmínky žen Potenciál žen pro změnu Individuální a kolektivní empowerment	Situace a podmínky žen Analýza a srovnání výchozích podmínek pohlaví Spravedlivější genderové vztahy Rovné postavení/ genderová spravedlnost pro ženy a muže	Situace a podmínky žen a mužů Aplikuje se a převádí zodpovědnost na celou společnost Strukturní přeměna a změny identit žen a mužů Demokratické genderové vztahy na interpersonální úrovni, v práci, rodině a politice

NÁSTROJE		
Svépomocné skupiny žen	Genderová analýza	Celostní genderová analýzy
Budování sebevědomí	Specifická opatření na podporu žen	Rozdílná opatření pro ženy a muže v oddělených a smíšených skupinách
Kurzy pro posílení sebevědomí	Plány na podporu žen/ na zrovnoprávnění	Schopnost dialogu a vyjednávání mezi pohlavími
Podpora kontroly nad vlastní sexualitou a reprodukčním zdravím	Informace a zvyšování povědomí mužů	Normativní spoluzodpovědnost mužů a žen
Podpora osobní a ekonomické autonomie	Mainstreaming žen a genderu na institucionální, státní a sociálně politické úrovni	Přerozdělení zdrojů a sociálních dávek
Sdružení proti násilí na ženách	Genderový rozpočet	Slučitelnost pracovního/veřejného světa a rodiny/soukromého života
Získání prostoru pro výkon moci pro ženy		Gender mainstreaming
		Kampaně na podporu kulturních společenských změn

Zdroj: Meentzen 2005

Principy gender mainstreamingu

Gender mainstreaming je jako změnová strategie pro organizace přístupem směrem shora-dolů, zodpovědnost za implementační proces mají tedy vedoucí pracovnice a pracovníci i ostatní zaměstnanci/zaměstnankyně. Dalším rysem gender mainstreamingu je jeho dvojitá strategie, jejímž cílem je, že specifická opatření na podporu žen nejsou zbytečná, ale jsou integrována do strategie gender mainstreamingu – stejně tak jako specifická opatření pro muže.

Oproti dosavadní genderové politice, která se zaměřovala výhradně na ženy, dochází v nové genderové politice ke *změně perspektivy*:

- § Genderové otázky se již nevztahují výhradně na ženy, genderové vztahy jsou pojímány jako vztah mezi ženami a muži.

Materiály > gender mainstreaming > Co je gender mainstreaming?

- § Zodpovědnost za genderové otázky již není delegována na jednotlivé osoby pověřené za ženské otázky, ale zodpovědnost přebírají všechny odborné rezorty.

Změna perspektivy znamená schopnost a ochotu vcítit se do perspektivy opačného pohlaví. Předpokladem této změny je ujištění se o vlastní pozici, například v rámci genderového školení. Změny perspektivy přispívají ke vzájemnému porozumění a ne k přizpůsobování.

Na politické úrovni se gender mainstreaming dotýká obsahové a odborné realizace programů, akčních plánů, zadání a rozdělování prostředků. Znamená to, že všechny aktérky a aktéři v politice, správě a jiných organizacích by měli umět integrovat genderové aspekty a obsahy do jejich práce.

Na zákonodárné úrovni se gender mainstreaming týká jak Evropské unie, spolku, spolkových zemí, obcí, tak také nevládních organizací jako jsou svazy, spolky, odbory a jiné. Amsterodamská smlouva vysokou měrou posiluje právní základ pro realizaci myšlenky zrovnoprávnění žen a mužů tím, že rovné postavení žen a mužů je písemně zakotveno jako společný úkol a společný cíl. Znamená to, že projekty, které jsou financovány evropskými penězi, musejí doložit, že zohlednily princip gender mainstreamingu.

Gender mainstreaming se tak stává jednou z hlavních myšlenek politického jednání v oblasti plánování, realizace, podpory a evaluace státních opatření. Integrace genderově diferencovaných aspektů probíhá na *strukturální úrovni*, například pomocí personálního rozvoje a/nebo s tím spojeným rozvojem organizace.

Co přináší gender mainstreaming?

Jedna z nejčastějších otázek kladených v kontextu implementace gender mainstreamingu se týká užitku pro politiku, společnost a podniky. Marianne Weg, genderově mainstreamingová poradkyně pro organizace, vidí podstatný užitek v tom, že dojde k posílení demokracie a sociální spravedlnosti, a tím může být dosaženo nové kvality sociální a společenské inovace (Weg 2001). Výhody shrnuje následovně:

- ▶ Je posílena politika zrovnoprávnění: všechna rozhodnutí a opatření jsou rozšířena o rovnost příležitostí, v top-down procesu jsou zodpovědné všechny dotčené strany.
- ▶ Jsou odstraňovány dosavadní nevýhody pro obě *obě*⁴ pohlaví.

---

⁴ Weg zdůrazňuje, že jde o *obě* pohlaví. Vzhledem k debatám o konstrukci a dekonstrukci (queer, transgender apod.) se domníváme, že je lepší hovořit o *všech* pohlavích. Tím nejsou upřednostňovány

Materiály > gender mainstreaming > Co je gender mainstreaming?

- ▶ Opatření pro zrovnoprávnění žen a mužů jsou efektivnější, protože genderové aspekty jsou zapojeny hned od začátku: Prevence je (nákladově) účinnější než dodatečné odstraňování vzniklých nevýhod.
- ▶ Je to příkazání ekonomického rozumu: Dochází k lepší podpoře ekonomické strukturní změny.

Pro úroveň organizace je možné využít následujících výhod:

- ▶ Aplikace gender mainstreamingu vede k rozšíření pojmu demokracie v rámci organizace i společnosti. Organizace je demokratičtější, pokud se ženy a muži v jejich rozmanitosti stejnou měrou podílejí na její struktuře, rozvoji a výsledcích.
- ▶ Organizace rozvíjejí aplikací gender mainstreamingu genderovou demokracii a implementují národní a evropské požadavky, například zákony nebo směrnice.
- ▶ Aplikace gender mainstreamingu vede k výhledově udržitelné politice tím, že dojde k přizpůsobení se životním a pracovním modelům zaměstnanců a zaměstnankyň i jejich různorodým zájmům a výchozím situacím mužů a žen (konkurenceschopnost).
- ▶ Genderová citlivost a aplikace genderově politických otázek v odborné práci zvyšuje genderovou kompetenci a zlepšuje chování vedoucích pracovníků a pracovníků (personální politika).
- ▶ Genderovou kompetencí se zvyšuje sociální a odborná kvalifikace odborných vedoucích pracovníků a pracovníků. Zlepšuje se také kultura daného podniku, pokud jsou rovnocenně respektovány přístupy, které platí jako „ženské“ a jako „mužské“.
- ▶ Zřetelněji je vidět diskriminace a je možné ji odstranit.
- ▶ Integrace genderově politických perspektiv do odborné práce zvyšuje její kvalitu a efektivitu (Účinnost a gender jako nástroj rozvoje kvality). Z různých přístupů žen a mužů profituje také týmová práce, pokud jsou přístupy také rovnocenně respektovány a uznávány.
- ▶ Podniky mohou pomocí orientace na gender vypracovávat lepší koncepce pro cílové skupiny (gender jako strategie pro získání zakázky).
- ▶ Organizace a podniky zlepšují své image, pokud oslovují zákaznice a zákazníky diferencovaně v jejich rozmanitosti.
- ▶

---

dichotomické/biologické pohledy a je jasné, že se gender pojímá „důsledně jako sociální kategorie“ (Frey 2004, 41).

Materiály > gender mainstreaming > Co je gender mainstreaming?

- ▶ Včas a s předstihem mohou být identifikovány trendy (mezinárodní srovnání, veřejnost, image).
- ▶ Organizace se stává moderní tím, že zohledňuje různé zájmy pohlaví. Zvyšuje se tak atraktivita dané organizace jako zaměstnavatele.

Požadavky na společnou strategii implementace gender mainstreamingu:

- ▶ Je třeba posilovat citlivost pro genderové otázky na úrovni vnímání a na úrovni organizace.
- ▶ Na základě procesu top-down je třeba vytvořit koncepci specifickou pro danou organizaci, musí tedy dojít k převzetí zodpovědnosti ze strany vedoucích pracovníků a pracovníků.
- ▶ Pro všechny je třeba zviditelnit význam genderově diferencovaného sběru dat.
- ▶ Je třeba dát k dispozici zdroje pro přípravu a zpracování těchto dat.
- ▶ Pro organizaci je nutné vypracovat specifické použitelné nástroje pro rozvoj organizace (implementace gender mainstreamingu), personální rozvoj (genderovou kompetenci vedoucích pracovníků a pracovníků a zaměstnanců/zaměstnankyň) a odbornou úroveň (genderová kompetenci).
- ▶ Je třeba docílit transparency, tzn. je třeba jasně poukázat na to, zda se vytváří celková strategie nebo částečná strategie. Tím bude jasné, na jaké úrovni se koncepce bude používat.
- ▶ Zaměstnanci/zaměstnankyně potřebují podporu od vedoucích pracovníků a pracovníků a případně od tzv. „flying experts“, osob pověřených genderem nebo interních genderových týmů.

[překlad obrázku:

Rámcové podmínky pro celkovou strategii implementace gender mainstreamingu

- zvyšování citlivosti pro otázky genderu
- proces „top-down“, zodpovědnost vedoucích pracovníků a pracovníků (genderová kompetence)
- genderově diferencovaný sběr dat a jejich vyhodnocování
- vytváření specifických instrumentů
- vytváření genderové kompetence
- transparency
- podpora zaměstnanců a zaměstnankyň
- controlling, povinnost podávání zpráv]

Shrnutí

Gender mainstreaming je gendrově politická strategie, a tím i cesta k větší genderové demokracii, genderové spravedlnosti nebo rovnosti příležitostí pro ženy a muže. Jak budou tyto gendrově politické cíle definovány a obsahově vyplněny, o tom je třeba i nadále jednat na nejrůznějších politických úrovních.

Strategie gender mainstreamingu spočívá v základní myšlence, že životní situace mužů a žen (v jejich rozmanitosti) se různí. Důvody pro to tkví mimo jiné ve společenském a kulturním rozvoji, jako například dělbě práce podle pohlaví. Stávající gendrové vztahy ve společnosti a organizaci je však možné ovlivnit a změnit. Tyto změny mohou mít opět pozitivní vliv na organizace a společnost.

Kategorie pohlaví představuje zásadní kritérium pro řešení hospodářských, sociálních a politických otázek a problémů. Evropská unie usiluje o implementaci gender mainstreamingu, tedy o zohledňování genderové perspektivy při plánování, realizaci a evaluaci politických aktivit. Opatření na podporu žen a vytváření infrastruktury pro ženskou politiku nejsou zastaralé, nýbrž i nadále nezbytné kroky. Genderové znalosti osob pověřených pro ženy a rovné postavení žen a mužů by měly být využity pro včasnou integraci genderu do všech rozhodovacích procesů, odborných oblastí a úkolů.

Pro to, aby mohl být gender mainstreaming zaveden jako inovativní přístup v organizacích a institucích, musí být formulovaná politická vůle, resp. vůle dané organizace. Pak je možné vypracovat strategii a postup (koncepti). Z toho důvodu je třeba, aby zodpovědnost v tomto procesu „top-down“ převzali i vedoucí pracovníci a pracovnice.